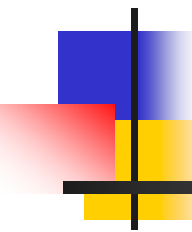

Modernisering og overganger mellom ulike former for næringstilpasning, spesielt forholdet mellom reindrifta og fastboende sjøsamer.

Forelesning av Bjørn Bjerkli,
Universitetet i Tromsø

Forelesningens tematiske innhold:

- Generelt om utviklingen av samiske tilpasninger.
- Modernisering og nasjonal integrering av primærnæringer i samiske områder.
- Typer av relasjoner mellom reindriften og de fastboende.
- Befolkningsutvikling i samiske bosettingsområder og faktorer som har påvirket denne utviklingen.
- Overganger mellom nomadiske og fastboende tilpasninger.

Generelt om utviklingen av samiske tilpasninger:

- Siida-organisert jakt/fangst-samfunn.
  - Opphører antagelig til ulike tider i ulike regioner fra vikingtid? til 1700-tallet?
- Differensiering:
  - Tamreindrift.
  - Fiske/fehold.
  - Mellomformer med jakt/fangst ut fra tilgjengelige ressurser.
  - Dette er hovedformer for tilpasninger i samiske bosettingsområder fram til 2. verdenskrig.

Industrialisering:

- Nord-Sverige: Bergverksdrift fra 1640-tallet.
- Nord-Norge: Tidlig industrialisering med bergverksdrift fra 1820-tallet.
  - Kåfjord i Alta
  - Syd-Varanger
  - Bjørkåsen i Ballangen
  - Sulitjelma
  - Jernbanen til Narvik

Etterkrigstid

- Nord-Norge planen.
- Ny industrireisning.
- Sentralisering og fraflytting (tømming av enkelte bygder).
- Nye næringer: Administrasjon, utdanning, forskning, kultur.

Integrering av primærnæringene i en nasjonal plan- og markedsøkonomi

---

- Tidlig etterkrigstid: Modernisering og satsing på primærnæringer som jordbruk og fiske.
- Samiske bygder preges lenge i stor grad av småskala primærnæringsstilpasning.
- Reindriftens integrering i nasjonal næringspolitikk og marked skjer sent (1970-tall).

Typer av relasjoner mellom reindriften og de fastboende

- Generelt kan vi si at det finnes tre typer:
  - Liten/ingen kontakt
  - Konfliktrelasjoner
  - Samarbeid (vårddevuohta)

Konfliktrelasjoner kan dokumenteres langt tilbake i tid:

Erik Solem (1933 (1970)) *Lappiske rettsstudier:*

“Ved et lagting på Vardøhus 21de mai 1625 klaget således folkene på Kiberg og Ekerøy over at renlappene fra Varanger fører sine ren over jakobselv og skader grunner og engsletter”
(s.197)

Solem (1933 (1970)):

- "På et ting 26de februar 1679 er det sjølappene ved Varangerfjord som klager over renlappens overgrep, idet beiteplassene for de få ren som sjølappene hadde, blev ødelagt".
(s.198)
- Sjøsammer kunne også holde rein.

1700-tall: Konfliktrelasjoner i begrenset omfang:

- Nils Arell (1977): *Rennomadismen i Torne lappmark.*
- Arell tar for seg reindriften i Torne lappmark og overflyttingene til Norge (særlig Troms).
- Han finner få tilfeller av klager ved ting etc. på 1700-tallet, men konfliktene øker ut over 1800-tallet.

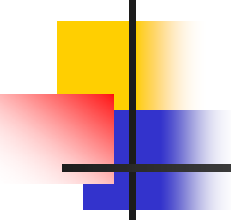

Bakgrunn for økt konfliktnivå:

- Kraftig befolkningsvekst, jordbruksekspansjon og arealkonflikter.
- Befolkningsveksten i de sjøsamiske bosetningsområdene (fjorddistriktene) var størst.
- Mens folketallet i Troms litt mer enn doblet seg i løpet av 1700-tallet, fikk vi en 6- til 12-dobling i sjøsamiske områder.
- Den samiske befolkningen vokste sterkere enn den norske.

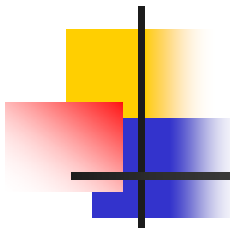
Befolkningsvekst i Nord-Norge 1664-1990 (i prosent pr. år)

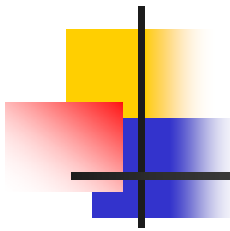
	Vekstrater			
	Nordland	Troms	Finnmark	Norge
■ 1664-1701	0.2	0.5	0.2	0.3
■ 1701-1801	0.5	0.9	0.9	0.6
■ 1801-1900	1.1	1.4	1.5	0.9
■ 1900-1990	0.5	0.8	0.9	0.7

(Fra Nord-Norsk kulturhistorie bd.I)

Befolkningsvekstens årsaker i de sjøsamiske områdene:

-
-
- Fødselsoverskudd.
  - Kveninnvandring.
  - Norsk jordbrukskolonisasjon (fra slutten av 1700-tallet og gjennom 1800-tallet).
  - Jordreformer.
  - Overgang fra nomadisme til fast bosetting ("bøydellapper" og markebygdsbosetting).

Jordbrukseksponasjon og arealkonflikter (særlig utover 1800-tallet).

- Nye gårdsbruk etablert i raskt tempo.
- Etablering av seterdrift og utmarksslåtter (uinngjerdet)
- Reindriftenes flytteveier ble stengt.
- Gårdsbruk etablert på sommerboplasser.
- Spesielle omstendigheter for reindriften: Grensestengninger og flytting av driften.
- Fra intensiv til ekstensiv drift i reindriften.

Vērdde-relasjonen:

- Til tross for at konflikter fantes (og fortsatt forekommer), tror jeg at i hovedsak var relasjonen mellom den nomadiske reindriften og de fastboende preget av gjensidig samarbeid i tidligere tider.

Bakgrunn for v̄erdde- relasjonen:

- Slektskap (jf. at mange fra reindriften hadde blitt bofaste i de sjøsamiske områdene)
- Fiktivt slektskap.

Bakgrunn for v̄erdde- relasjonen:

- Økonomisk system:
  - Jordbruk/fehold og reindrift inngikk begge i stor grad i det vi kan benevne som selvbergingsøkonomi. Produksjon for eget forbruk og for å dekke eventuelle andre behov (f.eks. gode sosiale relasjoner).
  - Bytteøkonomi (gaveøkonomi) preget av utsatt bytte.

Solem (1933 (1970)):

- "Ut fra den opfatning om at gaven i grunnen er en handel, forstår en lappenes tilbøyelighet til å undlate å avtale godtgjørelse for de tjenester de gjør hverandre; det blir overlatt til den annen part å gi en "gave". Tidligere var det ofte slik at renlappene i den koldeste årstid overlott sine småbarn og de gamle til forpleining hos fastboende lapper uten at det blev avtalt noen bestemt betaling eller erstatning. Men de fastboende fikk i stedet som gave – som det alltid het – renkjøtt eller slakte-ren av renlappen". (s. 250)

Solem (1933 (1970)):

- "Likesom det er en plikt å gi gjengave, er det nærmest også en plikt å ta imot en gave. Det regnes iallfall som en fornærmelse å avvise en gave som er tilbudt". (s.251)

Dyrehold for hverandre var viktig i v̄erdde-relasjonen.

- De fastboende kunne ha rein i flokken til nomaden.
- Nomaden kunne ha geiter i vinterforpleining hos den fastboende.

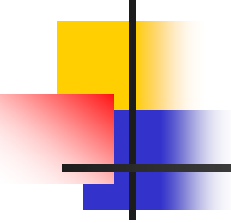

Fastboendes reinhold 1875:

(Bjørge Evjen (2007): Custodial reindeer and custodial goats..*Rangifer* 27(2))

■ Område	Hushold med rein	% ikke-samisk	antall rein pr. hushold
Sør-Norge	13	100	2
Trøndelag	30	100	12
Helgeland	129	98	8
Salten	114	81	21
Ofoten	108	55	11
Lofoten/ Vesterålen	10	80	49
Sør-Troms	163	43	12
Nord-Troms	43	79	7
Vest-Finnmark	52	50	21
Øst-Finnmark	117	70	18

Nomadenes geitehold

-
-
- Vanskelig å få eksakt oversikt.
  - 1875: Samiske hushold med både rein og geit (Evjen 2007) :
    - Salten: 22
    - Ofoten: 41
    - Sør-Troms: 52
  - Svenske reindriftshushold med geiter i 1914 (Hultblad 1968):
    - Sirkas: 33 hushold med geiter av totalt 38
    - Tuorpon: 14 hushold med geiter av totalt 27

Moderniseringens virkning på værdde-relasjonen

- Lovverket
  - Reindrifftsloven 1897 (utenfor Finnmark)
  - Norsk/svensk beitekonvensjon 1919
  - Reindrifftsloven 1978
- Markedsøkonomi
- Teknologitvutvikling